

TOEM, II/12 (1330), s. 761-768; a.mlf., "Menteşeoğulları'ndan Ahmed Gazi Bey'in Hayratı Kitâbeleri", a.e., III/18 (1331), s. 1146-1152; Hâfız Kadri, "Menteşeoğulları'ndan İbrahim Bey'in Muğla'da Kâin Camii Kitâbesi", a.e., IV/21 (1331), s. 1352; a.mlf., "Menteşe İmaretine Dair Âsâr-ı Kadîme", a.e., V (1330), s. 57-60; Mübârek Galib, "Menteşeoğulları Devrine Ait Bazı Kabir Taşları", TM, II (1926-27), s. 347-363; Ayda Arel, "Menteşe Beyliği Devrinde Peçin Şehri", *Anadolu Sanatı Araştırmaları*, I, İstanbul 1968, s. 69-101 (72 adet resimle birlikte); Semavi Eyice, "İlyas Bey Camii", TA, XX, 102; Besim Darkot, "Milas", İA, VIII, 313.

ENİS KARAKAYA

MENÜÇİHR CAMİİ

Türkiye'nin
Ermenistan sınırında
Anadolu'daki ilk camilerden
biri.

Ocaklı köyü (eski Ani) yakınında olup Şeddâdîler'den (Benî Şeddâd) Ebû Şücâ' Menûçîhr tarafından Türkler'in Anadolu'ya girmesinden az sonra 1072-1086 yılları arasında inşa edilmiştir. Cami eski şehrin hemen hemen merkezinde, orta surlarının güney burcuna ait kalıntıların yakınında bulunmaktadır. Yapı, Petrograd (Leningrad) Üniversitesi kazı ekibinin burada araştırma yapmaya başladığı 1892 yılına kadar oldukça sağlam durumdaydı. Söz konusu incelemeler 1904'e kadar devam etmiş, bu süre zarfında yapı kazı evi olarak kullanılmış, ardından kazı başkanı Nikola Marr tarafından yapıya ait pek çok parça yerinden sökülerek Sovyetler Birliği'ne götürülmüştür. Bugün sadece mihrap duvarı, batı yan duvarı ve kuzeybatı köşesindeki sekizgen kesitli, kalın gövdeli minaresinin bir kısmı sağlam durumdadır.

Caminin planı pek düzgün olmayan bir dikdörtgen şeklinde olup (18,5 × 15,7 m.) yapı çift katlı olarak düzenlenmiştir. Alt

Menûçîhr
Camii –
Kars

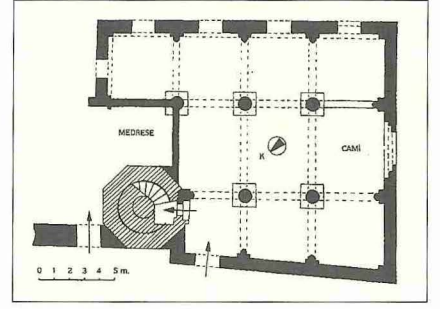
kattaki mahzen, örtüsü zengin bir tonoz sistemine sahip olan odalardan meydana gelmiştir. Üst kat mekânı (harim) kalın gövdeli, dorik forma benzer başlıkları bulunan bodur sütunlarla üç sahna ayrılmıştı. Bu bölüm tahrip olmuştur. Sağlam durumda bulunan duvarlar üzerinde sivri kemerli dar ve uzun pencereler açılmıştır.

Caminin sonraları gözetleme kulesi olarak da kullanılan minaresi çift renkte taşlardan yapılmıştır. Eski şehrin ortasında bir zafer anıtı gibi yükselen bu heybetli minarenin şekli Selçuklu mimarisinin erken devir özelliklerine uygundur. Minare camiye göre daha açık renkli taşlardan inşa edilmiş olup Emîr Fadlûn tarafından 1125 yılında yaptırıldığı kabul edilmektedir. Minarenin ilgi çekici tarafı, üzerinde beyaz renkte taşların sıralanmasıyla küfi hatla yazılmış "bismillâh" yazısının olmasıdır. Eski kaynaklarda caminin batı duvarının üstünde yer alan inşa kitâbesiyle bundan başka iki kitâbeden söz edilir.

İnşaatında kullanılan malzeme "volkanik tüf" adı verilen, sağlam fakat hafif bir taştır. Bölgeye has olan, siyah, bej, kahverengi ve gri renklerdeki bu taşlar Horasan harcı ile kaynaştırılmıştır. Düzgün bir sıralama göstermeyen taşlar yapının dış cephelerinde hareketli bir görünüm meydana getirmiştir. Camiye doğu kenarından bitişik olduğu bilinen medrese de yapının son cemaat yeri gibi yıkılmıştır. Bu yapılarla birlikte inşa edilmesi muhtemel olan caminin yakınındaki (kuzeydoğu) hamam 1965-1967 yılları arasında yapılan arkeolojik kazılarda bulunmuştur. Köşelerinde kubbeli dört halveti bulunan haçvari planlı sıcaklığı, buna bitişik dikdörtgen planlı külhan ve su deposu ile ilişkisinin bir kısmı ortaya çıkarılmış olan hamam günümüzde harabe durumundadır.

BİBLİYOGRAFYA :

M. Brosset, *Rapports sur un voyage archéologique dans la Géorgie et dans l'Arménie*, Petersbourg 1849, II, 138-140; a.mlf., *Les ruines d'Ani, capitale de l'Arménie sous les rois bagratides aux X. et XI. siècle, histoire et description*, Petersbourg 1860-61, I, 30-32; II, 138-139; M. Fahrettin Kırzioğlu, *Kars Tarihi*, İstanbul 1953, I, 363-364, rs. 70-71, 73; a.mlf., *Ani Şehri Tarihi*, Ankara 1982, s. 55, rs. 15-24; a.mlf., "Selçukluların Ani'yi Fethi ve Buradaki Selçuklu Eserleri", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, II, Ankara 1970, s. 135-136, rs. 15-18; H. F. Lynch, *Armenia, Travels and Studies*, Beirut 1967, I, 376-377, rs. 80; *Kars İl Yıllığı*, Ankara 1973, s. 123; M. Yılmaz Önge, *Anadolu'da XII-XIII. Yüzyıl Türk Hamamları*, Ankara 1995, s. 111-120; Beyhan Karamağaralı, "Ani Ulu Camii (Menuçehr Camii)", 9. *Milletlerarası Türk Sanatları Kongresi, Bildiriler*, Ankara 1995, II,

Menûçîhr Camii'nin planı

323-340; İlhan Akçay, "Ani'de Türk Eserleri", TK, II/22 (1964), s. 155-159; Kemal Balkan – Osman Sümer, "1965 Yılı Ani Kazılan Hakkında Kısa Rapor", *Türk Arkeoloji Dergisi*, XIV/1-2, Ankara 1967, s. 104-105, rs. 7-13, plan 1-2; Kemal Balkan, "Ani'de İki Selçuklu Hamamı", *Anadolu: Anatolia*, XII, Ankara 1970, s. 39-57; Enis Karakaya, "Zwei Seldschukische Moscheen in Ani", *TTOK Belleten*, sy. 79/358 (1991), s. 38-41; W. Barthold, "Ani", İA, I, 436.

ENİS KARAKAYA

MENÜÇİHRÎ

(منوچهری)

Ebû'n-Necm Ahmed b. Kûs
b. Ahmed Menûçîhrî Dâmegânî
(ö. 432/1040-41 [?])

İranlı şair.

Belh'te dünyaya geldiği söylenmekle beraber kendisi doğum yerini şiirlerinde Dâmegân (Dâmgân) olarak belirtmiştir. Genç yaşta yazdığı bir şiirin Mes'ûd b. Mahmûd dönemine (1030-1041) ait olduğunu söylediğine göre muhtemelen IV. (X.) yüzyılın sonları veya V. (XI.) yüzyılın ilk yıllarında doğmuştur. Tezkirelerde lakabı "şest-gele" (altmış sürü sahibi) kaydedilmiştir. Ancak bu lakabın ona ait olmadığını ve bir başka şairle karıştırıldığını söyleyenler de vardır (İA, VIII, 340). Menûçîhrî mahlasını almasının sebebi, Cürçân ve Taberistan'da hüküm süren Ziyârililer'den Menûçîhr b. Kâbûs b. Veşmgîr'in sarayına intisap etmiş olmasıdır. Menûçîhrî'nin hayatının ilk dönemleri hakkında bilgi yoktur. Avfi, onun çocukluğunda çok zeki olduğunu ve çok şiir ezberlemekle tanındığını belirtmektedir. Şiirlerinden iyi bir eğitim aldığı, dinî ilimler, Arap dili, tıp gibi alanlarda tahsil gördüğü, gençliğinde Cürçân ve Taberistan'da bulunduğu anlaşılmaktadır.